

Celâl ve Cemâl Aynasında Kadın isimli bu eser, her ne kadar kadın konusuna daha çok Şii-tasavvufî bir çizgide bakış yapsa da konuya duyarlı araştırmacılar için genel manada ufuk açan tespit, temsil ve teklifler de içermektedir.

Geleceğimizde İslâm Var (L'İslam habite notre avenir)

Roger Garaudy, Türk Edebiyatı Vakfı, çev. Cemal Aydın, 2014, İstanbul, 260 sayfa.

*Tamer YILDIRIM**

1913'te doğan, uzun yıllar Marksist bir çevre içinde bulunan, 1982 yılında İslâm'ı seçen ve 2012 yılında ölen Roger Garaudy, 50'den fazla kitap yazmıştır ve bunların 30'a yakını Türkçeye çevrilmiştir. Fakat Müslüman olmadan yazdıklarının konusu ve içeriği büyük ölçüde genelde siyaset felsefesi özelde ise Marksizm ile ilgili olmuştur. Elimizdeki eser onun "Medeniyetler Diyaloğu" serisi için oluşturulmuştur. Bu alandaki ilk eserini *Medeniyetler Diyaloğu (Pour un dialogue des civilisations)* adıyla 1977'de neşretmiş, bu düşüncesini şekillendirmek için 1981'de *Geleceğimizde İslâm Var (L'İslam habite notre avenir)* adlı eseri yazmıştır. Bu konu ile ilgili bir diğer eseri de *Yaşayanlara Çağrı*'dır. Garaudy'nin eserlerinin Müslüman kültür veya düşünceyi bilen kişilere katkısı sınırlı olacaktır, bunu kendisi de kabul etmekte ve şöyle demektedir: "Benim kitabım Müslümanlar için değildir. Bunu Müslümanlara akıl vermek için değil, kendi vatandaşlarıma İslâm'ı duyurmak için yazdım. Hepsinin özü ise, İslâm bizim geleceğimizdir." Ancak bu durum daha ziyade onun İslâm ile ilgili yazdığı kitaplar için geçerlidir. Marksist düşünce ile ilgili eserleri bunun dışında tutmamız gerekir.

Esere takdim yazan Ali Merad, Garaudy'nin 70'li yıllardan itibaren düşüncesinin değişmeye başladığını ve büyük bir tutkuyla, bütün bir insanlık için Umut Projesi'ni destekleyip uygulanır hâle getirebilecek şeyleri aramaya koyulduğunu belirtir ve şöyle devam eder: "Böyle bir proje mecburen insanın

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, tameryildir@hotmail.com

insanla ve halkların da birbirleriyle uzlaşmasıyla (*Medeniyetler Diyalogu* adlı eserini bu maksatla kaleme almıştır.) ve de insanın tabiatla barışmasıyla gerçekleştirilebilir.” (s.11-12)

Garaudy'ye göre tarihin kaçırılmış fırsatlarının ve Batılı insanın kaybedilmiş boyutlarının da ötesinde Batıların vazifesi, Batı'nın intihara götüren monoloğuna son vermek için Doğu ve Batı medeniyetlerinin diyalogunu yeniden kurmak olmalıdır. Bu noktada İslâm önemli bir yerde durmaktadır. Çünkü Garaudy için “İslâm, aşkınlığın ve toplumun çok önemli iki boyutunu barındıran birbirinden ayrılmaz ilâhî ve beşeri dünya inşa etme projesini, bilimlere ve sanatlara, her insana ve her topluma yükleyen Allah, dünya ve insan görüşüdür. İslâm'ın birleştirici bir yönü de vardır. Şöyle ki Hz. Muhammed hiçbir zaman yeni bir din tebliğ ettiğini iddia etmemiş, o sadece Hz. İbrahim'in modelini verdiği Allah inancını, yeniden arı ve duru haliyle sunduğunu belirtmiştir.” (s.20-24) Yani Hz. Muhammed, dönemi düşünüldüğünde, Hz. İsa'nın asıl mesajını Yunanlaşmış ilahiyatçıların akıl oyunları ve anlaşılmasız lafazanlıkları yüzünden algılayamayan Hristiyanlara, Hz. İbrahim'in o ilk saf dinini hatırlatıyordu. İnsanların hiyerarşilerini, zenginliklerini ve bilgeliklerini göreceleştiren hâl ve hareketlerinde kendini gösteren ve ilâhî hikmeti gerçekleştirmeye yönelten o arı duru iman aşlanıyordu (s. 34). Genel olarak bakıldığında zaten Kur'an, Kitab-ı Mukaddes'te adları geçen peygamberleri aynı Allah'ın elçileri olarak kabul ve tasdik ediyordu. “Kur'an'a göre daha önce Hz. Musa'nın kanunları vahiy eseri idi, Hz. İsa'nın İncil'i de Allah kelamıydı. O vahiylerin ve peygamberi bildirilerin her biri, mesaj sonradan bozulup tahrif edilse bile, aynı ilâhî hakikatin bir halkasıdır. Bir Müslüman Hz. İbrahim'i de Hz. Musa'yı da Hz. İsa'yı da hürmetle yâd eder. Hatta İslâm âleminde Hz. Meryem adını taşıyan camiler bile vardır. Bugün şayet İslâm, geçmişi içinde donup kalmaz da ataların ocağına sadık kalmanın o ocağın küllerine sarılmak değil, aksine alevini ileri taşımak olduğunu ve bir nehrin ancak denize doğru akarak kaynağına sadık kalabileceğini hatırlayarak, çağımızın problemlerini Medine Toplumu'nun ruhundan hareketle çözmesini bilirse işte o zaman sadece Müslümanlar için yepyeni bir ufuk açılmaz, artık pozitivist bilimcilik ve Batılı bireycilikle kısırlaştırılmayan, aksine Medine'nin “Peygamberi Toplumu'nun daha önce yeşerttiği temel değerlerle beslenen bir sosyalizmin de ufku açılır, böylece o ‘aşkınlık ve toplum’ bütünlüğü bir umut alevi gibi parıldar.” (s.40) Bu ifadelerden ve diğer eserlerindeki pek çok değerlendirmesinden, Garaudy'nin sosyalist düşünceden tam olarak ayrıldığını rahatça anlayabiliriz. Yani Garaudy her ne kadar 1982'de yani bu eserin basımından bir yıl sonra İslâm'ı

seçmiş ise de bu tam olarak İslâm'ın kendisini ortaya koyduğu şekilde değil, Garaudy'nin anladığı şekilde olmuştur. Fakat bu onun İslâm'a verdiği değerde bir değişiklik oluşturacak şekilde değildir. Onun hem bu eserinde hem de Müslüman olduktan sonra yazdığı eserlerde İslâm farklı medeniyetlerde birleştiriciliği oluşturacak niteliği kendisinde bulunduran bir din olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Garaudy'ye göre İslâm, daha kültürü gelişip serpilmeden önce, bir medeniyet yenilenmesi ve yeni bir dünya gençliğinin boy atması için gerekli şartları oluşturmuştu. Öncelikle üç kıtanın zenginlik ve kültürlerinin birbiriyle kucaklaşacağı dünya çapında ticari ve kültürel bir saha meydana getirdi: Eski Yunan ve Roma Avrupası'nın, İran'dan Hindistan'a ve Çin'e kadar derin Asya'nın ve İskenderiye'nin bütün sufi hareketleri ve felsefeleri kadar bütün bilimlerinde buluşma noktası hâline geldiği, Afrika'nın kültür ve zenginlikleriyle kucaklaştığı bir saha inşa edilmiştir (s.56). Bu noktada Batı dünyasıyla İslâm arasında bir ayırım yaparak olayı şöyle ifade eder: "İslâm mutasavvıflarıyla birlikte bizler, Platoncu aşk anlayışından tamamen uzağız. Yani, bedenlerin güzelliğine olan aşktan ruhların güzelliğine duyulan aşka geçen, sonra da bizzat güzelliğe, hayrın güzelliğine doğru yol alan Platon'un *Phaedrus* veya *Şölen* adlı eserlerinde sözü edilen aşktan çok uzağız. Her şeyden önce İslâm, bu ruh ve beden ikiliğini benimsemez." (s. 65) Garaudy'nin dinî anlayışının değişmesi, bu şekilde duyuş ve hissedişinin niteliğinde de farklılaşma olmasını gerektirmiştir.

Kavram ve fiillerin farklı değerlendirilmesi kendisini pek çok farklı unsorda göstermektedir. Bunlar çok farklı örneklerle ortaya konulmaya çalışılmıştır fakat biz burada bazılarına değineceğiz. Konunun kendisini çok açık bir şekilde ortaya koyduğu kavramlardan biri insan kavramıdır. Garaudy'ye göre, Sokrates, tabiatı ve tanrı düşüncesini işe karıştırmadan sadece insanı alıp onunla ilgileniyordu. Kur'ani bakış açısı içerisindeyse insan, sadece tabiatın ve bu tabiatın dünya ölçeğindeki dengelerinden sorumlu Allah'ın yeryüzündeki halifesi (Bakara, 2/30) değildir fakat aynı zamanda onun imanı, kendi davranışlarının ve içinde bulunduğu toplumun kanunlarının da temelidir. O yüzden ne ekonomi ne bilim ne de sanatlar kendilerine ilâhî ve beşerî hedeflerini belirleyen imandan ayrılabilirler. Bütün boyutlarıyla hayat, kendi birlik ve bütünlüğünü Allah'ta bulur (Hadid, 57/3). Tasavvufun temel özelliği, Allah hakkındaki bu Kur'ani bakış açısından hareketle insanı, bütün boyutlarını cem ederek ve hepsini de aynı merkeze bağlayarak bir bütün hâline getirmek, yani kemale erdirmektir. İhtirasları ve dıştan gelen ayartmalar yüzünden bir o yana bir bu yana yalpalayan insan, sürekli olarak çokluk içinde kaybolma tehdidi altındadır. Tasavvuf bu

hareketi tersine çevirir. Bu birlik, bu kendi merkezini bulma, topluluk içindeki en yoğun ve en canlı faaliyetin birinci şartıdır. Tasavvuf dünyadan el etek çekmeye davet etmez, feragate sevk eder. İşte bu da salih amelde bulunmaya imkân verir. Yani insan artık bencil çıkarları veya ihtirasları doğrultusunda değil de herkesin hayrı yolunda faaliyet gösterir. Bu İslâmi anlayış ile Spinoza arasında, yani herkesin hayrı yolunda faaliyet ile *Ahlaktan Teolojik-Politik İncelemeye* geçmek arasındaki benzerlikten öte bir şey, belki de dolaylı bir kan bağı bulunmaktadır. Spinoza bunu, Arapça yazan Yahudi filozof İbn Meymun (1135-1203) aracılığıyla, İslâm geleneğinden, özellikle de Farabi'nin (872-950) *El-Medinet'ül-Fadıla* eserinden almıştır. Tarihe baktığımızda Rönesans'tan bu yana Batı toplumunda insan, yalnızlığa ve diğer insanlar karşısında tek başınalığa mahkûm edilmiştir. Ama Garaudy'ye göre İslâm, siyasetle dinin sahte ikiliğini (birbirinden tamamen bağımsız iki apayrı alan oluşunu) reddettiği, (insanın iki boyutu arasındaki ilişkiler demek olan) siyaset ile din arasındaki ilişkileri, (iki tarihi kurum arasındaki ilişkiler demek olan) Kilise ile Devlet arasındaki ilişkilerle karıştırmamıza mani olduğu ve Tanrı ile toplumu ayrılmaz şekilde birbirine bağladığı için, bizim bizzat Hristiyanlığı yeniden canlandırmamıza ve sosyal dokunun parçalanması krizini alt etmemize yardım edebilir (s. 69-80).

Bu noktada Garaudy'nin ayrıca hukuk ile ilgili görüşleri de önemlidir ve bu görüşleri Müslüman olduktan sonra yazdığı eserlerde de değişmemiştir. Ona göre ümmet, bir insan hakları bildirisini değil de insanın vazifelerini belirleyen vahyi temel alarak kurulmuştur. Mezheplerin bazıları Kur'an'ın lafzına harfi harfine sarılıp onunla yetindikleri iddiasındadır, sanki her yerde ve her devirde Kur'an'dan ayrıntılı kanunlar çıkarıp yürürlüğe koymak mümkünmüş gibi. İslâm'ın aşkın prensiplerine dayalı bir hukuk, bugün bize nasıl bir yardımda bulunabilir? Gerçi Hristiyanlık da aşkın prensiplerini dillendiriyor idiye de din ile siyaset arasındaki ilişkiler, Greklerin felsefi düalizmi yüzünden lekelendiği ve Roma İmparatorluğu'nun istibdatçı yapılarıyla tahrife uğradığı için, İmparator Konstantin'den ve İznik Konsili'nden başlayarak günümüze kadar sürekli bozulmuştur. 60'lardan beri çok sayıda Hıristiyanda görülen kurtarıcı teşebbüsler, bugün İslâmi proje üzerinde yapıcı bir tefekkürle zenginleştirilebilir. Batılılarda, bin yıla yakın bir süre Batı kültürünü geliştiren bu İslâm medeniyetinin devletler hukuku üzerindeki tesirini kabul etmemeleri için, çok sıklıkla Müslümanlara yamadıkları fanatizmden çok daha fazla bir fanatizm olsa gerektir. Kur'an'da bütün halklar ve bütün zamanlar için geçerli ayrıntılı bir kanunlar bütünü bulunabildiğini tasavvur etmek, kesinlikle dar görüşlü ve İslâm'ın geleceği

açısından da öldürücü bir yorumdur. Bizzat Kur'an, Allah'ın halka her mesajını o halkın ve o zamanın dil ve kültüründe aktarabilen bir peygamber gönderdiğini durmadan hatırlatır: "Her çağa özgün bir mesaj vardır." (Ra'd, 13/18). Gerçekten de söz konusu olan her zaman aynı vahiydir fakat bu vahyi o ülkenin ve o dönemin ruhuna ve şartlarına uygun bir tarzda tatbik etme sorumluluğu insana düşer (s. 90-99).

Garaudy'nin özellikle değindiği bir konu da İslâm'ın ilim ile ilişkisinin mahiyetidir. Ona göre "İslâm ilminin şu veya bu buluşunun (ki bu buluşlar, falan veya filan Eski Yunan ve Batılı bilgine gülünç bir biçimde atfedilmiştir) tartışma götürmez önceliği de bir yana, İslâm ilminin asıl etkisi, Helenizm ile modernlik arasında basit bir halka olmaktan veya halihazırdaki Batı bilimini hazırlamış olmaktan çok daha fazla bir şeydir: İslâm ilmi, modern denilen bilimin hiç de arkeolojisi (tarih öncesi) olmayan bir bilgi anlayışıdır. Bizim mazimize değil, istikbalimize ait bir hikmettir o. Çünkü İslâm ilminin, tarihte neler ortaya koyduğuna bakmakla yetinmeyip, asıl ruhunu kavrayabilirsek o anlayış, şu an maruz kaldığımız bilimcilikten yakamızı kurtarmamıza da yardım edebilir. Bilimcilik, bilimi koparmıştır. Bilim insanının gelişip olgunlaşmasını sağlaması gereken asıl boyutunu da budamıştır. Sonuçta, bilimin yegâne mutlak değer olduğunu iddia etmiştir ve bu mutlak değer adına, etkinliğin dışındaki her türlü meseleye, kudret ve büyüme dışındaki her türlü değere insanımız artık sırtını dönmektedir." (s.110-111). Bu noktada Garaudy İslâm'ın hangi noktada farklılaştığına da değinir. Ona göre "Kur'an'ın yanı sıra tabiat da yine Allah tarafından yazılmış yaratılışın Kur'an'ıdır. Astronomların göğü kadar, coğrafyacıların dünyası da zatını hiç kimsenin olduğu gibi göremeyeceği Allah'ın bizler için bir tezahürü, bir tecellisi, Allah'ın bir ayeti, sembolik bir imgesidir. Tabiat, Descartes fiziğinde görüldüğü gibi, anlamdan yoksun bir şey değildir. Nitekim Descartes fiziğinde her gerçek varlık, saf bir miktara indirgenmiş, hayvan dahi bir makineden ibaret görülmüştür ki bu kavram kısa zaman sonra insana da uygulanacaktır. Astronomiden coğrafyaya, matematikten tıbbı İslâm ilimlerinin hiçbirinde ele alınıp incelenen gerçek varlık, kökenleri ve gayesi hakkındaki tefekkürden koparılıp ayrılmamıştır. Kılı kırk yaran gözlem ve hesaplamalardan uzaklaşmak şöyle dursun, aksine tam bir birlik ve bütünlük içinde gerçekleştirilen İslâm ilmi, bilimi bilgelikten asla ayırmayarak, Batı bilimine (olgulardan ziyade teorilerle ilgilenen Greklerin metoduyla bağları kopartarak) deney metodunu ve modern matematik metotlarını öğretmiştir." (s.121).

Bilim konusuna geniş bir şekilde değinen Garaudy bunu niçin yaptığını şu şekilde açıklamıştır: “Orta Çağ’ı Grek ve Roma kültürü ile Rönesans’ta ortaya çıkan kültür arasında bir parantez (dünyanın hiçbir yerinde hiçbir fikir ve ilim yapılmadığı çağ) olarak gören Batı “benmerkezciliği” (yani bilim ve fikirde her ne yapılmışsa Batı tarafından yapılmıştır iddiası) yüzünden derinlemesine saptırılmış bir bakış açısını değiştirmenin şart olduğunu gözler önüne sermek. Bazen “demir çağı” adı da verilen “karanlık” bir dönemin ardından Rönesans, Grek medeniyetinin belge ve bilgilerine hiç de öyle doğrudan ve dolaysız bir şekilde mirasçı olmuş değildir. Ne Hristiyanlık Helen dehasının bir uzantısıdır, ne de Saint Thomas, Aristoteles’in halefidir. Hz. İsa dünyaya gelmeden üç asır önce Arşimet’in ölümüyle birlikte askıya alınan ilimlerin gelişim seyrini Galileo de yeniden başlatmamıştır. Dolayısıyla Batı’nın bilim, teknik ve sanatta her şeyi sadece ve sadece Batı yapmıştır iddiası tam bir yutturmacadır. Yalancı bir rüya gibi kurtulması gereken ve Avrupa’yı dünyanın merkezi gösteren birinci efsane işte budur. İslâm medeniyeti, bin sene boyunca geçmişi zenginleştirdi ve geleceği hazırladı. Bin sene boyu üstlenip yüklenildiği bir kültürü İspanya ve Sicilya yoluyla Avrupa’ya aktardı. İslâm kültürü, Müslümanların eserlerinin Latince tercüme yoluyla Batı’yı etkiledi (s. 133-136).

Fakat bu gibi durumların sürekli olarak Batı tarafından diğerleri için olumsuz bir şekilde değerlendirilmesi Doğu-Batı ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Yani Batı tarafından dayatılan bu büyüme tarzı ve kültür şekli, diğer gelişme ve üretme şekillerini bugüne kadar durdurdu ve engelledi. Garaudy için bu durum, kendisinde oldukça kötü bir durumu bulundurmaktadır. Garaudy’nin ifadeleriyle söyleyecek olursak “Bu durum bizi ve biz ile birlikte gezegenimizi iflasın ve kaosu eşiğine getirdi. O yüzden artık başka hayat tarzlarını düşünmeye ve yaşamaya girişmek için üç dünyanın bilgeliği ve dinlerini inceleyip araştırmanın tam vaktidir.” (s.82) Biz her ne kadar İslâm temelinde bu konuları ele aldığımız da bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Garaudy medeniyetlerden ziyade “Batılı olmayan kültürler diyalogu”nu kastetmiştir dersek -sadece İslâm medeniyetini değil- daha doğru olur.

Sonuç olarak eser Müslümanların hoşuna gidecek pek çok değerlendirmeyi kendisinde buldursa da Garaudy’nin konuları kimi yerlerde çok yüzeysel ele aldığını ve ele alınan konunun çok farklı şekillerde değerlendirilebileceğini unutmamak gerekir. Fakat bu durum Garaudy için bir sorun teşkil etmemektedir. Çünkü başta da belirttiğimiz gibi Garaudy akademik bir eser yazma ya da Müslümanlara Müslümanların tarihlerini öğretme amacıyla değil, Batılılara bu

konuda bilgi verme amacındadır. Yine de eser, medeniyetlerin farklı bir şekilde birbirleriyle diyalogunun olabileceğini belirtmesi açısından önemlidir.

et-Tefâsîrü'l-muhtasara: itticâhâtuhâ ve menâhicuhâ

Muhammed b. Râşid b. Muhammed el-Bereke

Riyad: Camiatü'l-Melik Suud, Kürsiyyü'l-Kur'âni'l-Kerim ve 'Ulumih, 1436, 987 s.

*Zakir DEMİR**

İslâmî ilimlerin birçok alanında daha önce yazılmış olan geniş eserlerin ihtisar edilerek yeniden düzenlendiğine çokça rastlanır. Bunun dışında ilk başta kısa ve veciz olarak yazılan eserler de bulunur. Terimbilim açısından konuya bakılacak olursa “muhtasar” veya “ihtisar” terimlerini tefsir ve diğer ilimlerle “müşterek aslı terim”; “et-tefsîru'l-muhtasar” terimini ise tefsir ilminin aslı terimleri içerisinde mütalaa etmek mümkündür. İlk dönem müfessirleri, tefsirlerini yazarken daha çok “müşkil” ya da manası kapalı olan kelimeler üzerine yoğunlaştıkları için tefsirlerinin kısa ve vecîz olduğu bilinmektedir. Daha sonraki dönemlerde ise kelimeler, fıkıh, tasavvuf gibi disiplinlerde tartışılan ve bu ilimlerde yaygın olarak kullanılan terimlerle tefsir yazmışlardır.

Günümüz araştırmacılarında, kısa ve özlü tefsir yazımına yönelik bir eğilimin olduğunu söylememiz mümkündür. Bu sebeple tefsir ilmi başta olmak üzere tüm İslâmî ilimlerde sayıları gittikçe artış gösteren muhtasar eserlerin şekil ve içerik bakımından tanıtılması, son derece bâkir bir alan olarak karşımızda durmaktadır. Türkiye’de TDV İslâm Ansiklopedisinin “muhtasar” maddesi pek çok alandaki eserlerin tanıtımı için iyi bir başlangıç olmuştur. Aşağıda tanıtımını yapacağımız, doktora tezi temelli eser de bu alanda dikkate değer bir eserdir. Eserin tanıtımına geçmeden önce alana dair Muhammed b. Râşid el-Bereke’den önce ve sonra ihtisar meselesini nazârî olarak ele alan çalışmalardan bazılarını ismen şöyle sıralamak mümkündür.

1- Ali b. Sa’îd b. Muhammed el-’ Amri, *el-İhtisar fi’t-tefsir: dirase nazariyye ve dirase tatbikiyye ala muhtasaray: İbn Ebu Zemenin li-tefsiri Yahya b. Sellam ve’l-*

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, zakirdemir56@hotmail.com